

4. Befolkning og arbeidsinnsats

Befolkningsveksten i 2016 ble den laveste på ti år. Det skyldtes først og fremst lavere innvandring og høyere utvandring. Rekordmange utvandret fra Norge i 2016, faktisk like mange som døde. Levealderen økte videre, særlig for menn, mens fruktbarheten fortsatte å synke. Nedgangskonjunktoren og tiltakende aldring i befolkningen bidro til fortsatt nedgang i den samlede yrkesdeltakingen for aldersgruppen 15-74 år. Sysselsettingen holdt seg noenlunde uendret, mens det var en svak økning i arbeidsledigheten regnet som årsgjennomsnitt. Siden 2007 har innvandrere stått for hele den samlede veksten i sysselsettingen i Norge.

4.1. Befolkningen

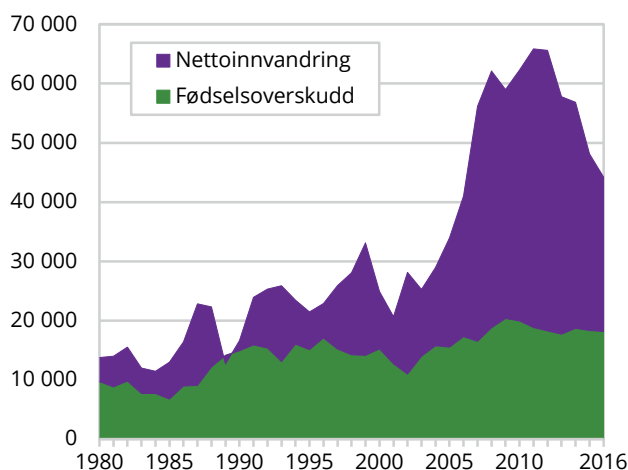
Lavere befolkningsvekst

Folketallet i Norge økte med rundt 44 000 i 2016, til om lag 5 258 000 innbyggere. Det er en vekst på 0,85 prosent, som er relativt høyt både sammenlignet med tidligere tider i Norge og med andre land i Europa. Befolkningsveksten i 2016 var likevel den laveste på ti år, både i antall og prosent.

Figur 4.1 viser hvordan veksten i folketallet har endret seg siden 1980, samt hvor stor del som kan forklares med nettoinnvandring (innvandring minus utvandring) og hvor mye som er fødselsoverskudd (fødte minus døde). Fødselsoverskuddet har vært ganske stabilt de siste tiårene, mens nettoinnvandringen har sunket kraftig siden 2012, da den sto for 72 prosent av befolkningsveksten. I 2016 sto nettoinnvandringen for 59 prosent av befolkningsveksten.

Nedgangen i nettoinnvandringen skyldes både at færre innvandrer og at flere utvandrer. Som figur 4.2 viser, har antall innvandring sunket fra nærmere 80 000 i 2011 til under 70 000 de siste årene. Samtidig er tallet på utvandring nesten dobbelt så høyt som for ti år

Figur 4.1. Folketilvekst og bidrag fra fødselsoverskudd og nettoinnvandring



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

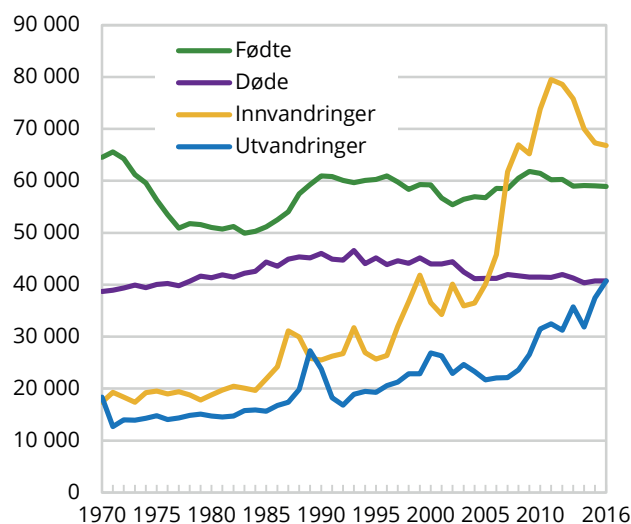
siden. I fjor ble det registrert 40 724 utvandring fra Norge, nesten identisk med antallet døde, som var 40 726.

Lavere fruktbarhet

Både antall fødte og samlet fruktbarhetstall (SFT) gikk litt ned i 2016. SFT er det vanligste målet for fruktbarhet i et samfunn, og viser grovt sett antall barn en gjennomsnittskvinne vil få dersom det gjeldende fruktbarhetsmønsteret fortsetter. SFT sank fra 1,73 barn per kvinne i 2015 til 1,71 i fjor. Dermed har fruktbarhetsnedgangen som har vart siden 2009 fortsatt også i 2016.

Flere land enn Norge har opplevd en nedgang i SFT de siste årene, ikke minst de andre nordiske landene. Figur 4.3 viser fruktbarhetsutviklingen i utvalgte europeiske land. Selv om SFT i Norge ligger godt over snittet i EU (som var 1,6 i 2014), er det også mange land som har høyere fruktbarhet. De siste årene har både Frankrike, Irland, Island, Sverige og Storbritannia hatt høyere SFT enn Norge, mens det har vært lavere i Finland, Danmark og de fleste andre europeiske land. Øst- og Sør-Europa har lenge hatt svært lav fruktbarhet – figur 4.3 viser eksempler fra Italia og Portugal.

Figur 4.2. Fødte, døde, innvandring og utvandring

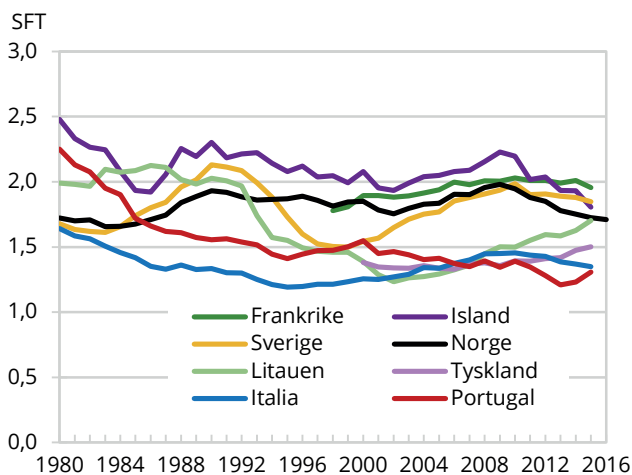


Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1. Folkemengde 1. januar i første år i hver periode, og endringer i kalenderåret. Folkemengden 1.1.2017 var 5 258 317

	Folkemengde 1.1.	Levende-fødte	Døde	Fødsels-overskudd	Inn-vandring	Ut-vandring	Nettoinn-vandring	Folke-tilvekst	Vekst i prosent
Gjennomsnitt 1951-1960	3 280 296	62 749	29 931	32 818	8 620	10 604	-1 984	31 448	0,92
Gjennomsnitt 1961-1970	3 594 771	65 343	36 258	29 085	13 694	13 473	221	29 353	0,79
Gjennomsnitt 1971-1980	3 888 305	56 569	40 153	16 415	18 762	14 273	4 489	20 404	0,51
Gjennomsnitt 1981-1990	4 092 340	53 761	43 759	10 002	23 843	18 162	5 681	15 749	0,38
Gjennomsnitt 1991-2000	4 249 830	59 859	44 725	15 134	31 078	20 715	10 362	25 361	0,58
Gjennomsnitt 2001-2010	4 503 436	58 305	42 122	16 182	50 052	24 475	25 577	41 687	0,89
2011	4 920 305	60 220	41 393	18 827	79 498	32 466	47 032	65 565	1,16
2012	4 985 870	60 255	41 992	18 263	78 570	31 227	47 343	65 405	1,12
2013	5 051 275	58 995	41 282	17 713	75 789	35 716	40 073	57 781	1,06
2014	5 109 056	59 084	40 394	18 690	70 030	31 875	38 155	56 746	1,02
2015	5 165 802	59 058	40 727	18 331	67 276	37 474	29 802	48 183	0,93
2016	5 213 985	58 890	40 726	18 164	66 800	40 724	26 076	44 332	0,85

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.3. Samlet fruktbarhetstall (SFT) i utvalgte europeiske land etter 1980

Kilde: Eurostat.

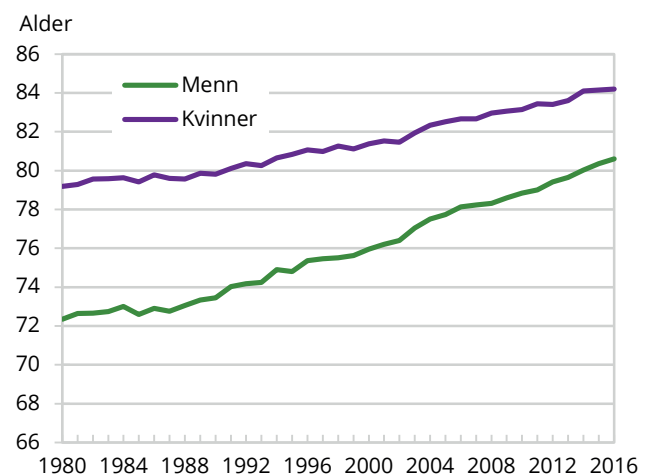
Nedgangen i fruktbarheten i Norge siden 2009 har vært studert av blant annet Lappegård og Dommermuth¹ (2015) og Hart, Rønsen og Syse (2015)². De finner at kvinner i 20-årene ikke begynner å få barn like tidlig som før, noe som henger sammen med at stadig flere av dem tar høyere utdanning og at barnefødsler er langt mindre vanlig blant studenter. I tillegg har det vært en langvarig trend i at andelen kvinner som får tre eller flere barn har gått ned. Fallet i fruktbarheten er imidlertid overraskende gjennomgående blant ulike grupper av kvinner, og relativt uavhengig av både utdanningsnivå og utdanningsaktivitet.

Menn lever stadig lenger

Forventet levealder ved fødselen (heretter levealder) for menn økte til 80,6 år i 2016, og menn fortsetter dermed å ta innpå kvinner. Mens levalderen for kvinner har vært nesten uforandret på drøyt 84 år siden 2014, har menns levealder økt med over et halvt år. Figur

¹ Lappegård, T. og Dommermuth, L. (2015): Hvorfor faller fruktbarheten i Norge, Økonomiske analyser 4/2015.

² Hart, R. Rønsen, M. og Syse, A. (2015): Hvem velger å få (flere) barn? Økonomiske analyser 4/2015.

Figur 4.4 Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.4 viser hvordan levalderen for menn og kvinner har utviklet seg siden 1980. I denne perioden har kvinners levealder økt med 5 år, noe som betyr drøyt halvannen måned ekstra levetid for hvert kalenderår. Menns levealder har økt med hele 8,3 år, som tilsvarer hele 2,7 måneder per kalenderår.

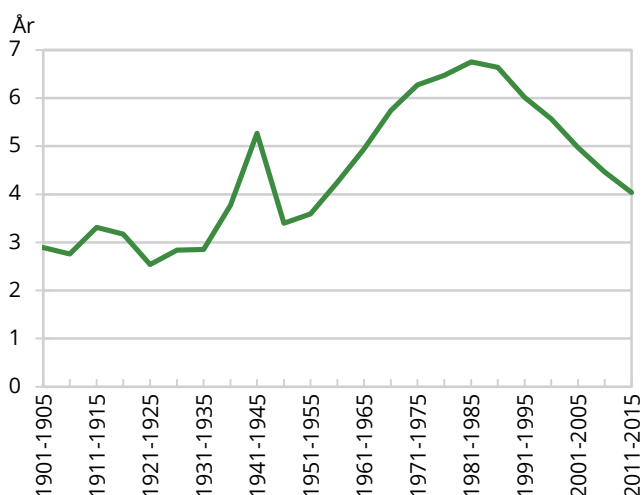
Forskjellen mellom kvinners og menns forventede levealder er nesten halvert siden 1980-årene, og er nå nede i 3,6 år. Det er likevel ikke historisk lavt. Gjennom mesteparten av 1800-tallet og første del av 1900-tallet var levaldersforskjellen mellom menn og kvinner på omtrent tre år. Under 2. verdenskrig var dødeligheten for menn spesielt høy, noe som vises tydelig i figur 4.5. I etterkrigstiden økte kjønnsforskjellen, noe som forklares blant annet med at menn røykte i langt større grad enn kvinner. I 1980-årene var forskjellen oppe i nesten sju år. Deretter har den blitt gradvis mindre, og nå ser det altså ut til at kjønnsforskjellen nærmer seg et mer vanlig historisk nivå.

Lavere innvandring og rekordhøy utvandring

Totalt var det 66 800 innvandringer i 2016.

Innvandringen fortsatte dermed å gå ned i 2016, selv

Figur 4.5. Forskjellen mellom kvinners og menns forventede levealder



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

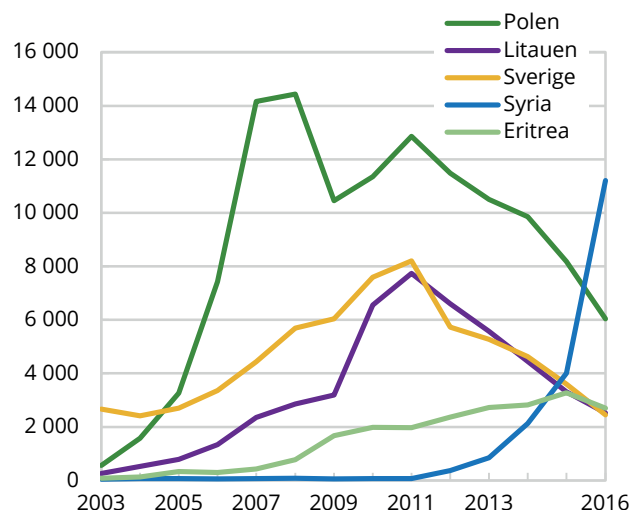
om mange av asylsøkerne som kom til Norge høsten 2015 (se egen boks) først ble registrert som innvandret til Norge i 2016 dersom de fikk innvilget søknaden om opphold.

Figur 4.6 viser hvordan innvandringen har utviklet seg for de største gruppene av innvandrere til Norge, etter statsborgerskap. Det er blitt klart færre innvandringene av både polske, svenske og litauiske statsborgere. Fra 2009 til 2014 var dette de tre største gruppene av innvandrere til Norge, polakkene var på topp mens svenskene og litauerne byttet på plass nummer to og tre. I 2016 var syriske statsborgere blitt den klart største gruppen, og figur 4.6 viser hvor kraftig økningen har vært. I fjor sto syrerne for over 11 000 av innvandringene – eller hver sjettede innvandring.

Det er først og fremst arbeidsinnvandringen som har gått ned de siste årene, noe som tydelig avspeiles i nedgangen blant polakker, svensker og litauere. Som figur 4.7 viser, økte arbeidsinnvandringen kraftig etter utvidelsen av EU i 2004, da det ble lettere for de nye EU-borgerne i Øst-Europa å komme og arbeide i Norge. Dette har også bidratt til en økning i familieinnvandringen, siden en del av dem er familie til arbeidsinnvandrere. Siden 2011 har arbeidsinnvandringen gått kraftig tilbake, mens stadig flere har hatt flukt som innvandringsgrunn (tall for 2016 er ennå ikke klare, men vi forventer en økning etter tilstrømmingen av asylsøkere høsten 2015). Utdanningsinnvandringen, som også omfatter au-pairer, har gått litt tilbake de siste årene.

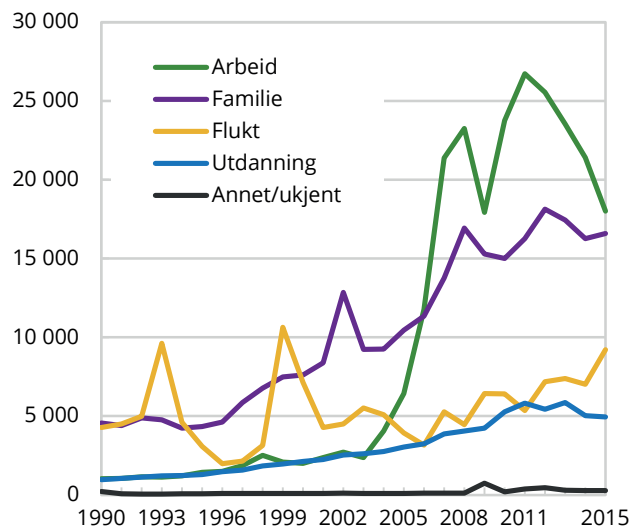
Utvandringen i 2016 var rekordhøy. Over 40 000 personer ble registrert utflyttet fra Norge, noe som tilsvarer mer enn hele folketallet i Porsgrunn eller Haugesund kommune. Også blant utvandrerne er polakkene, svenskene og litauerne store grupper. Figur 4.8 viser innvandringsgruppene som har hatt størst utvandring fra Norge de siste årene. Det har vært en klar økning i utvandringen av polske, litauiske og filippinske innvandrere. Også utvandringen blant danske og indiske

Figur 4.6. Innvandring, etter statsborgerskap



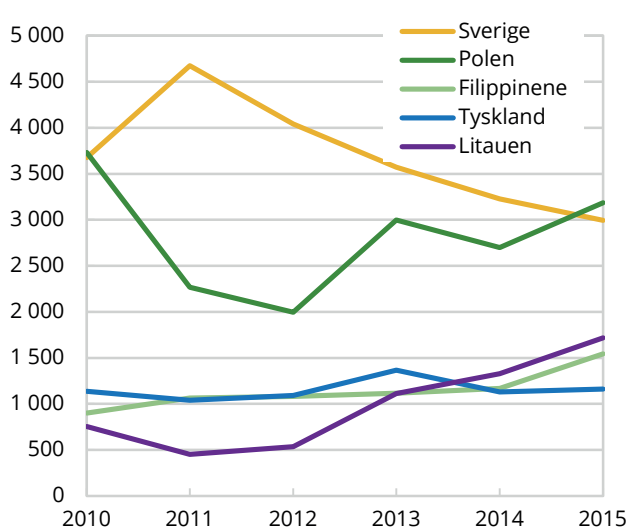
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.7. Innvandring, etter innvandringsgrunn



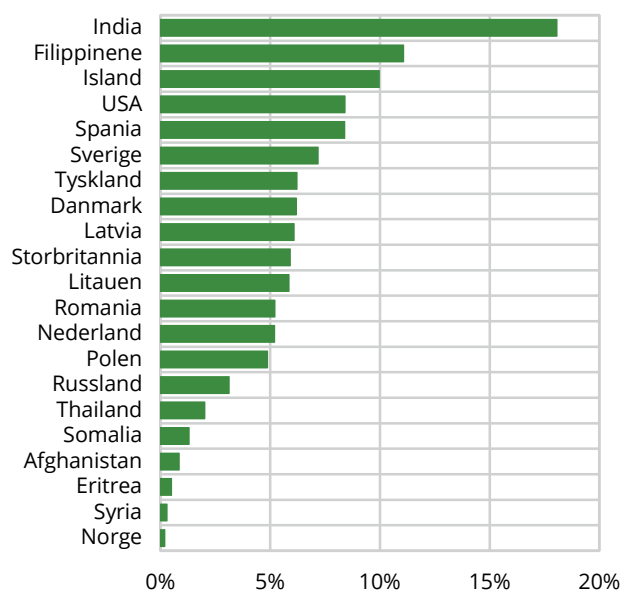
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.8. Utvandring av innvandrere, etter landbakgrunn



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.9. Utvandringsandeler, etter statsborgerskap. 2016



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

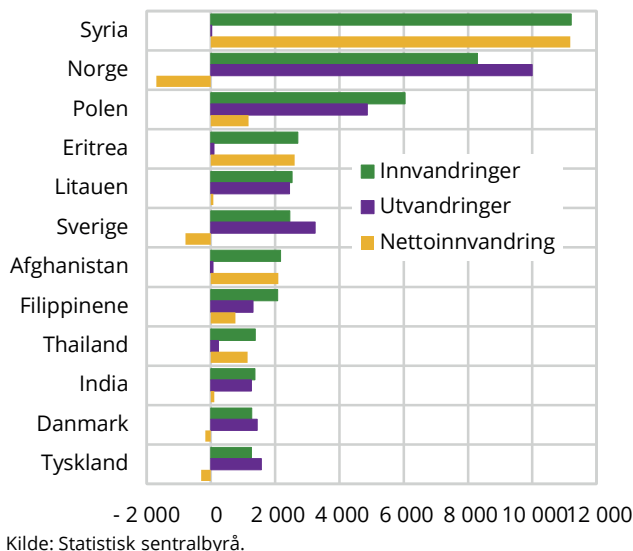
innvandrere har økt, begge disse gruppene passerte 1 200 utvandring i 2015. Utvandringen blant personer som ikke er innvandrere har ligget på rundt 4-6 000 de siste årene, litt høyere enn tallet på (gjen-)innvandring i denne gruppen.

Tallene som ligger til grunn for figur 4.8 viser til landbakgrunn og ikke statsborgerskap. Tall for inn- og utvandring i 2016 etter landbakgrunn er ennå ikke publisert. Tall basert på statsborgerskap finnes for 2016, men de er ikke alltid egnet til å beskrive utvandring, fordi en del innvandrere blir norske statsborgere etter å ha bodd en tid i Norge. En måte vi likevel kan bruke statsborgerskapstall på, er å beregne hvor stor andel i hver statsborgerskapsgruppe som utvandret i fjor. Utvandringsandelene i figur 4.9 er beregnet ved å dele antall utvandrere i 2016 med et gitt statsborgerskap på antall innbyggere i Norge 1.1.2016 med samme statsborgerskap. Som figuren viser, er det stor variasjon mellom de ulike gruppene.

Ofta er sannsynlighetene for utvandring høy blant arbeids- og utdanningsinnvandrere og lavere blant flyktninger eller familieinnvandrere. Blant indiske statsborgere utvandret 18 prosent i 2016, og blant filippinske og islandske statsborgere utvandret rundt 10 prosent. Det tilsvarende tallet for syriske statsborgere var bare 0,3 prosent. Laveste utvandringsandeler finner vi blant norske statsborgere, med bare 0,2 prosent utvandrede i 2016.

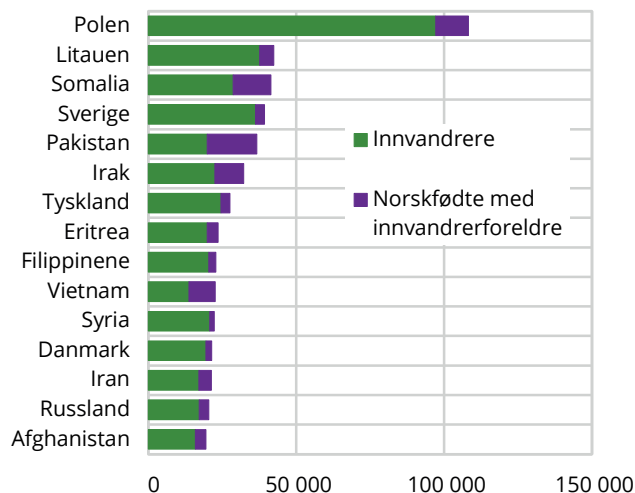
Nettoinnvandringen er innvandring minus utvandring, og figur 4.10 viser inn-, ut- og nettoinnvandring etter statsborgerskap i 2016. Den høye utvandringen blant svensker, polakker og litauere bidrar til å dempe nettoinnvandringen fra disse landene kraftig, og blant svensker ble nettoinnvandringen negativ i 2016, for andre år på rad. Det var altså flere svensker som dro

Figur 4.10. Nettoinnvandring, etter statsborgerskap. 2016



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.11. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Norge, etter landbakgrunn. 1.1.2017



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

enn som kom. Også danske og tyske statsborgere hadde negativ nettoinnvandring i 2016. Blant polakkene er nettoinnvandringen nå lavere enn i 2004, da EU ble utvidet østover. Det samme gjelder blant litauerne. Blant norske statsborgere var det også negativ nettoinnvandring, men det er relativt vanlig.

Nå er 725 000 av Norges innbyggere innvandrere, og 159 000 er født i Norge med to innvandrerforeldre. Figur 4.11 viser de største gruppene av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn. Polakkene er den klart største gruppen, mens innvandrere fra Litauen, Somalia, Sverige og Pakistan også utgjør store grupper i Norge. Syrerne er også kommet inn på denne listen, denne gruppen ble mer enn fordoblet i løpet av 2016. Figuren forteller en del om norsk innvandringshistorie: Mange av innvandrerne fra Pakistan har bodd lenge i Norge (og fått barn her), det samme gjelder til dels innvandrere fra Vietnam. I disse gruppene utgjør innvandrernes norskfødte barn nesten like mange som innvandrerne selv.

Boks 4.1. **Asylsøkere før og etter 2015**

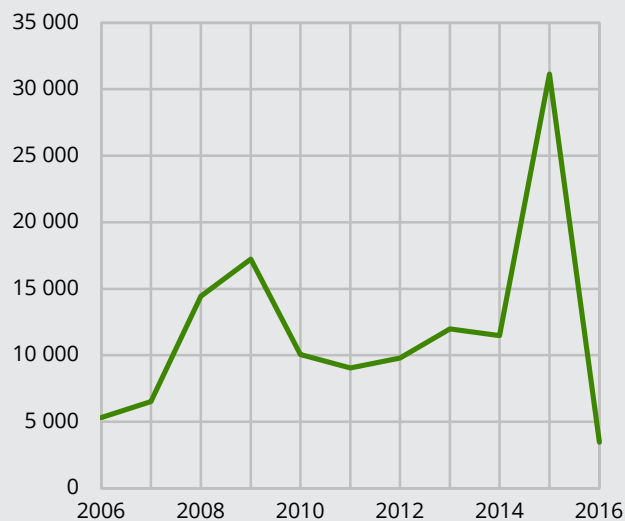
Fra og med 1994 blir alle som kommer til Norge og søker asyl her, registrert som asylsøker hos UDI. Mange søknader sendes til andre land med hjemmel i Dublinkonvensjonen eller til sikre tredjeland. Av søknader som realitetsbehandles i Norge, vil en større eller mindre del bli avslått. De som får lov til å bli, får fødselsnummer og innlemmes i Det sentrale folkeregisteret. Det er først da en asylsøker går over til å bli definert som flyktning i Norge og blir regnet med i befolkningsstatistikken.

Tallet på asylsøkere har variert svært mye de siste årene og avspeiler krig og ufred i land innen rekkevidde til å flykte til Norge. En midlertidig topp på hhv 14 400 og 17 200 i 2008 og 2009 hadde sammenheng med mange asylsøkere fra Afghanistan, Irak, Eritrea og Somalia. Deretter holdt tallet på asylsøkere seg noenlunde stabilt mellom 10- og 12 000 fra 2010 til 2014, og fortsatt med stort innslag fra Eritrea og Somalia. I 2015 kom tallet på asylsøkere opp i hele 31 150. Den sterke økningen skyldtes i første rekke mange asylsøkere fra Syria. Men tallet gjorde også et betydelig hopp for asylsøkere fra Afghanistan og Irak, samtidig som et betydelig antall fra Eritrea holdt seg oppe. Tallet på søkere fra Somalia har vært i jevn nedgang siden 2012.

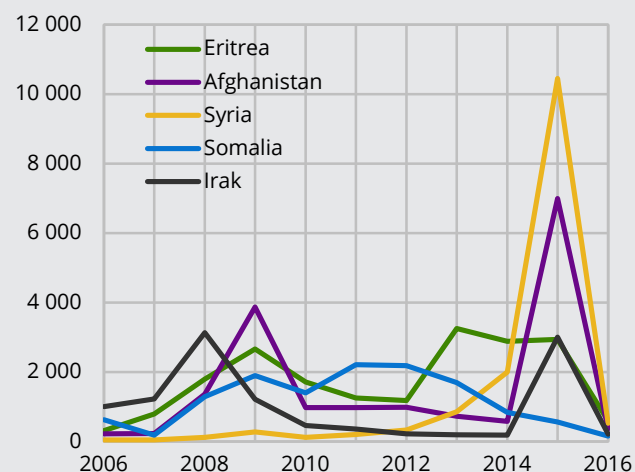
På grunn av innstramminger i asylpolitikken i både Norge og andre land mot slutten av 2015 falt tallet på asylsøkere til Norge til knapt 3 500 i 2016. Dette er det laveste tallet på over 20 år. Avtalen mellom EU og Tyrkia, som i praksis har satt en stopper for båttransporten til Hellas, og streng grensekontroll i de fleste land har trolig hatt større betydning enn de norske innstrammingerne.

Med det rekordhøye tallet på asylsøkere i 2015, er det av stor interesse å se hva som har skjedd i året etter. Fram til 31. januar 2017 hadde vel 15 200, eller nærmere halvparten av de 31 150 asylsøkerne som kom i 2015, fått innvilget asyl. Innvilgningsprosessen har spesielt vært høy for asylsøkere med utgangspunkt i Syria og Eritrea, hvor bare svært få av de som har fått saken realitetsbehandlet har fått avslag. I alt har vel 7 500, eller 24 prosent, av de 31 150 asylsøkerne fra 2015 fått avslag så langt. Målt i personer gjelder det spesielt mange asylsøkere fra Afghanistan og Irak, og avslagsprosenten blant de som har fått søknaden vurdert er allerede oppe i nærmere 50 prosent for de fra Afghanistan. Avslagsprosenten er også forholdsvis høy for asylsøkere fra land som Albania og Pakistan ettersom det er forholdsvis få fra disse landene som får godtatt et beskyttelsesbehov.

Vel 5 800, eller knapt 19 prosent av asylsøkerne fra 2015, hadde ikke fått saken realitetsbehandlet per 31. januar 2017. Til dels skyldes dette Dublinavtalen mellom landene i EU og EØS hvor hovedregelen er at søknaden skal behandles i det landet en asylsøker først kommer til. Noen er også direkte henvist til et trygt tredjeland, mens en del asylsøkere har trukket søknaden eller har forsvunnet. Tallmessig er det en god del asylsøkere fra både Syria, Afghanistan og Irak som faller inn under gruppen som ikke har fått søknaden realitetsbehandlet. Fra disse landene er det også en del som fortsatt ventet på vedtak i saken per 31. januar i år. Sammert over alle asylsøkere ankommet i 2015 gjelder dette vel 2 500, eller 8 prosent.

Figur 1. **Asylsøkere til Norge**

Kilde: UDI.

Figur 2. **Asylsøkere til Norge etter statsborgerskap, viktigste land**

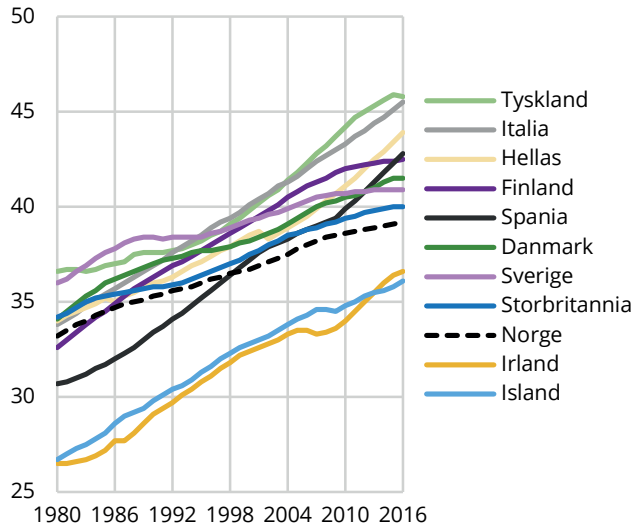
Kilde: UDI.

Tabell 1. **Asylsøknadene fra 2015 og deres behandling fram til 31. januar 2017**

	Innvilgelse	Avslag	Ikke realitetsbehandlet	Ikke vedtak	Totalsum
Syria	8 383	17	1 325	723	10 448
Afghanistan	1 710	3 486	1 005	799	7 000
Irak	297	1 158	1 102	444	3 001
Eritrea	2 629	47	253	13	2 942
Iran	538	302	236	270	1 346
Statsløs	701	183	210	110	1 204
Etiopia	305	298	57	26	686
Somalia	139	255	121	48	563
Pakistan	7	143	281	11	442
Albania	2	317	112		431
Andre land	523	1 317	1 153	94	3 087
Totalsum	15 234	7 523	5 855	2 538	31 150

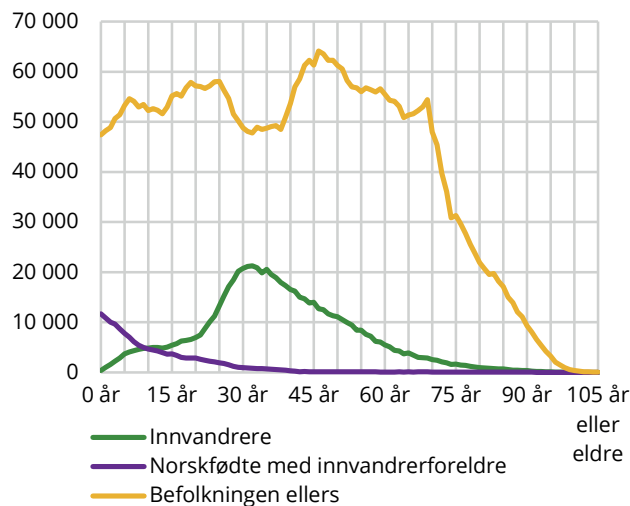
Kilde: UDI.

Figur 4.12. Medianalder i utvalgte europeiske land



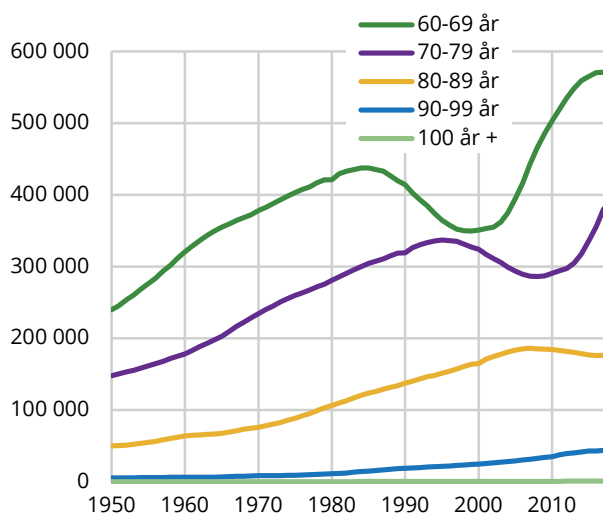
Kilde: Eurostat.

Figur 4.13. Befolkningen etter alder og innvandrerbakgrunn, 2016



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.14. Antall personer i de eldste aldersgruppene



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Unge Norge

Den norske befolkningen blir stadig eldre.

Medianalderen i Norge har likevel ikke økt like raskt som i mange andre europeiske land. Medianalderen er den alderen som deler befolkningen akkurat i to, der halvparten er eldre og halvparten er yngre. Figur 4.12 viser hvordan medianalderen i Europa varierer mellom land. Avstanden fra landene med yngst befolkning (Irland og Island, medianalder på drøyt 36 år) til landene med eldst befolkning (Tyskland og Italia, nær 46 år) er på nesten ti år. Trendene ser likevel ut til å være ganske like mellom land, med noen unntak. Norge er et av unntakene: Vi har hatt en slakere utvikling i medianalderen enn mange andre europeiske land. Det henger sammen med at vi har hatt både relativt høy fruktbarhet og relativt høy nettoinnvandring de siste tiårene. Begge deler bidrar til å dempe aldringen i et samfunn.

Figur 4.13 viser aldersfordelingen blant innvandrerne i Norge (og norskfødte med innvandrerforeldre) sammenlignet med befolkningen ellers. Siden de fleste som innvandrer er mellom 20 og 40 år, og siden Norge har en relativt kort innvandringshistorie, er det foreløpig ikke mange eldre blant innvandrerne, og slett ikke blant de som er født i Norge med to innvandrerforeldre. Blant innvandrerne som bor i Norge, er det vanligst å være i begynnelsen av 30-årene. Dette er også en alder der det er spesielt få personer i befolkningen ellers, fordi det ble født relativt få barn i Norge i slutten av 1970- og begynnelsen av 1980-årene. Dermed utgjør innvandrerne en stor andel i disse aldersgruppene – blant 33-åringene er over 30 prosent innvandrere.

Selv med relativt høy innvandring har vi likevel en klar aldring også i Norge. Figur 4.14 viser tallet på personer i de eldste aldersgruppene siden 1950. Selv om alle gruppene har økt tydelig, ser vi også hvordan utviklingen er påvirket av de små fødselskullene fra mellomkrigstiden: Disse var mellom 60 og 69 år i 1990-årene, og i begynnelsen av 2000-tallet var de mellom 70 og 79. Nå er de på vei inn i 80-årsalderen, noe som forklarer nedgangen i antallet 80-89-åringene de siste årene. De store etterkrigskullene (født i 1946 eller senere) er nå på vei inn i 70-79-årsalderen, og om et tiår vil de bidra til en kraftig økning i tallet på 80-89-åringene.

I de aller eldste aldersgruppene er det fortsatt få personer. Under 1 prosent av Norges befolkning er 90 år eller mer, og færre enn 1 000 personer har passert 100 år.

Historisk mannsoverskudd

Befolkningen i Norge blir stadig mer mannsdominert. Nå bor det nesten 40 000 flere menn enn kvinner i Norge, og andelen kvinner har ikke vært så lav siden vi begynte å telle befolkningen i 1769. Tidligere har kvinnene alltid vært i flertall, men siden 2010 har Norge hatt mannsoverskudd. Dette henger både sammen med at menns levealder øker og at det er flere menn enn kvinner som innvandrer.

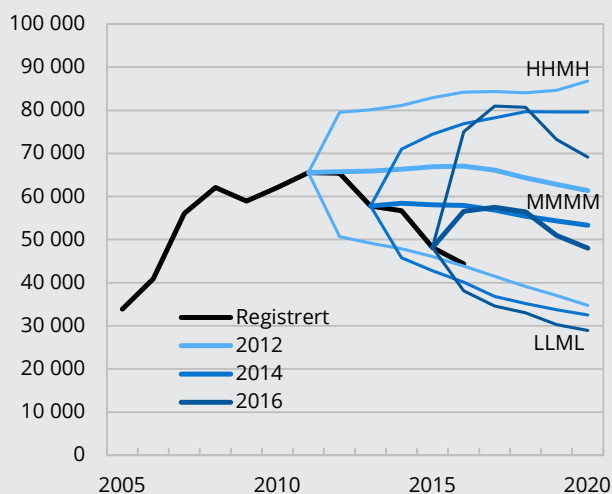
Boks 4.2. Slik traff befolkningsframskrivingene

I juni 2016 ble SSBs nye befolkningsframskrivinger publisert. I hovedalternativet (MMMM) ble det framskrevet et folketall 1. januar 2017 på 5 270 550 innbyggere. Det faktiske folketallet ble 5 258 317. Befolkningsframskrivingene anslo altså et høyere folketall og en høyere befolkningsvekst i 2016 enn det faktisk ble.

Avviket var på drøyt 12 200 innbyggere. Det tilsvarer 0,2 prosent av folkemengden og 28 prosent av befolkningsveksten. Dette er høyere avvik enn det som er vanlig første året etter publisering, se figur 1 for sammenligning med 2012- og 2014-framskrivingen.

Hovedårsaken til avviket er at nettoinnvandringen ble betydelig lavere enn framskrevet. Hovedalternativet (MMMM) framskrev en nettoinnvandring på 37 700, mens den faktiske nettoinnvandringen ble på 26 100 – altså 11 600 lavere. Dette er også (så vidt) lavere enn lavalternativet for

Figur 1. Befolkningsvekst, registrert 2005-2016 og framskrevet i 2012, 2014 og 2016



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nettoinnvandringen. Tallene som er publisert så langt gjør det vanskelig å fordele avviket på innvandring og utvandring, men det kan se ut til at omtrent to tredeler skyldes at innvandringen ble lavere enn framskrevet, mens en tredel skyldes at utvandringen ble høyere.

For antall fødte og døde var avvikene relativt små, se tabell 1.

Kommunetallene viser at avvikene ble størst for Oslo og Trondheim, målt i antall innbyggere. I Oslo ble folketallet drøyt 5 000 lavere enn framskrevet, i Trondheim ble det nær 1 000 høyere. Det tilsvarer 0,75 prosent av Oslos folketall og 0,5 prosent av Trondheims. For de fleste andre storbyene ble folketallet lavere enn framskrevet.

Størst prosentvis avvik var det i Leka, med 4,3 prosent for lave framskrivinger (avvik på 24 innbyggere), og Træna med 3,7 prosent for høye framskrivinger (avvik på 18 innbyggere). For små kommuner er det alltid en høyere risiko for store avvik i prosent. For 308 av Norges 428 kommuner var imidlertid avviket mellom framskrevet og faktisk folketall 1. januar 2017 på under 1 prosent.

Tabell 1. Befolkningsendringer i 2016, registrert og framskrevet (2016-framskrivingen)

	Fødte	Døde	Nettoinnvandring	Befolkningsvekst
Framsrevet i hovedalternativet (MMMM)	59 780	40 880	37 667	56 567
i lavalternativet (LLML)	53 819	42 402	26 698	38 115
i høyalternativet (HHMH)	65 741	39 379	48 684	75 046
Faktisk ¹	58 890	40 726	26 076	44 332
Avvik (fra hovedalternativet)	890	154	11 591	12 235

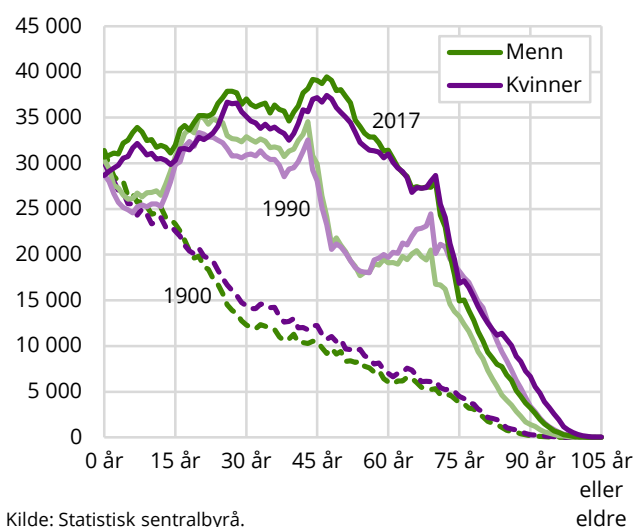
¹ De faktiske tallene for fødte, døde og nettoinnvandring summerer seg ikke nøyaktig til tallet for befolkningsvekst. Dette skyldes blant annet forsinkede meldinger

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det fødes flere gutter enn jenter, mens kvinner vanligvis lever lenger enn menn. Det betyr at menn som regel er i flertall i de yngste aldersgruppene, mens det er flest kvinner blant de eldste. I år 1900 var det omtrent like mange kvinner som menn blant 19-åringene, og flere kvinner enn menn blant de som var 20 år eller mer. Dette har endret seg kraftig, som vist i figur 4.15. I 1990 måtte vi opp i 50-årsalderen før aldersgruppene hadde like mange kvinner som menn. I 2017 er menn i flertall helt til i slutten av 60-årsalderen, og de fleste har gått av med pensjon.

Blant de aller eldste er kvinnene fortsatt i solid flertall. To av tre 90-åring, og fire av fem 100-åring, er kvinner.

Figur 4.15. Befolkningen etter alder og kjønn. 1900, 1990 og 2017



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

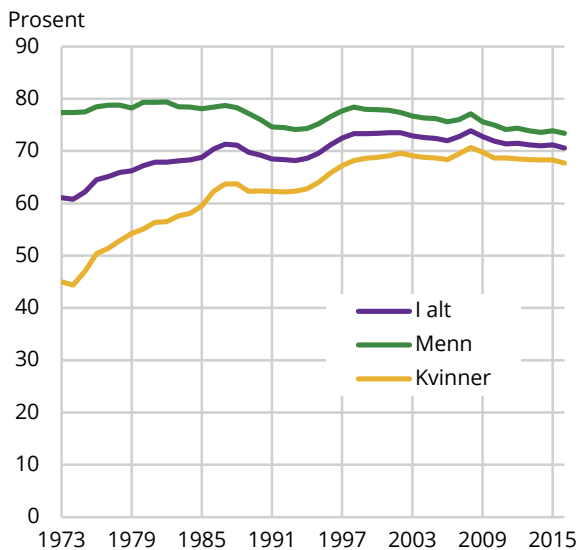
Tabell 4.2. Personer i alderen 15-74 år etter arbeidsstyrkestatus og kjønn. Prosent der intet annet angitt²

	1990	2000	2010	2014	2015	2016
Kvinner og menn 15-74 år, 1000 personer	3 094	3 201	3 618	3 850	3 896	3 934
I arbeidsstyrken	69,2	73,4	71,9	71	71,2	70,6
Sysselsatte	65,6	70,9	69,3	68,5	68,0	67,3
Arbeidsledige (AKU) ¹	5,2	3,4	3,6	3,5	4,4	4,7
Utenfor arbeidsstyrken	30,8	26,6	28,1	29	28,8	29,4
Menn 15-74 år, 1000 personer	1 554	1 614	1 836	1 964	1 989	2 008
I arbeidsstyrken	76	77,9	75,1	73,6	73,9	73,4
Sysselsatte	71,8	75,1	71,9	70,9	70,5	69,5
Arbeidsledige (AKU) ¹	5,6	3,7	4,1	3,7	4,6	5,4
Utenfor arbeidsstyrken	24	22,1	25	26,4	26,1	26,6
Kvinner 15-74 år, 1000 personer	1 540	1 587	1 781	1 886	1 907	1 926
I arbeidsstyrken	62,4	68,8	68,7	68,2	68,3	67,7
Sysselsatte	59,4	66,6	66,6	66	65,5	65,0
Arbeidsledige (AKU) ¹	4,8	3,2	3	3,3	4,1	4,0
Utenfor arbeidsstyrken	37,6	31,2	31,3	31,7	31,7	32,3

¹ I prosent av arbeidsstyrken.

² På grunn av en endring i beregningsopplegget for AKU i 2006 er tallene før og etter ikke helt sammenliknbare.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

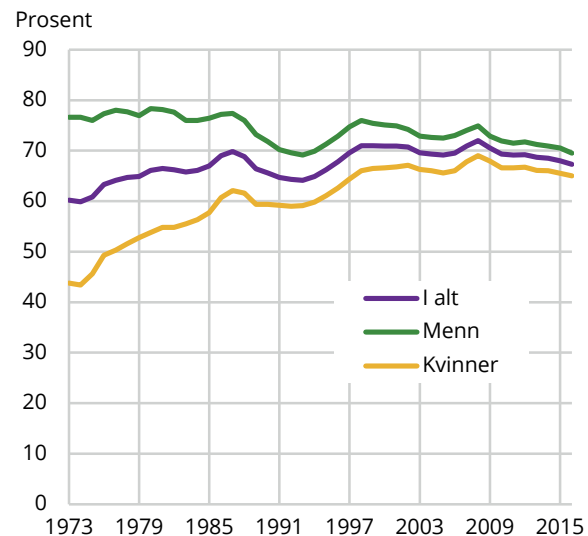
Figur 4.16. Yrkesdeltaking i befolkningen 15-74 år

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Arbeidskraftundersøkelsen.

4.2. Arbeidsinnsats

Yrkesdeltaking og sysselsetting

Arbeidsstyrken er summen av sysselsatte og arbeidsledige. Ifølge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) utgjorde arbeidsstyrken 2 779 000 personer regnet som årsgjennomsnitt i 2016. Økningen fra 2015 var bare på 7 000 personer. Dette er klart innenfor feilmarginen i AKU og den svakeste årlige veksten siden 2009. I likhet med 2009 hadde den svake utviklingen i 2016 sammenheng med nedgangskonjunktur som innbar redusert sysselsetting. Ifølge AKU kom arbeidsledigheten opp i 4,7 prosent regnet som årsgjennomsnitt, mens den samlede yrkesdeltakelsen for aldersgruppen 15-74 år falt til 70,6 prosent i 2016 mot 71,2 prosent året før.

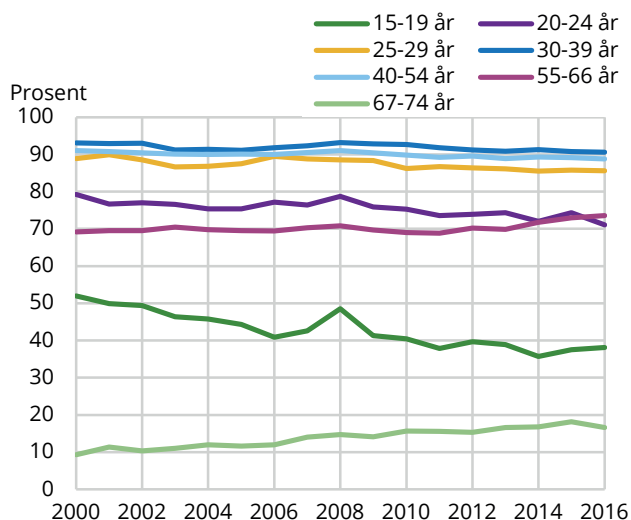
Figur 4.17. Sysselsettingsandel for befolkningen 15-74 år

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen.

Sammenlignet med 2010 hadde arbeidsstyrken i 2016 økt med 177 000 personer. Økningen har sammenheng med at befolkningen i aldersgruppen 15-74 år vokste med 316 000 personer i denne perioden, og dette kan i hovedsak forklares med nettoinnvandring. Yrkesdeltakingen for aldersgruppen, det vil si andelen som er i arbeidsstyrken, ble samtidig redusert med 1,3 prosentpoeng over perioden.

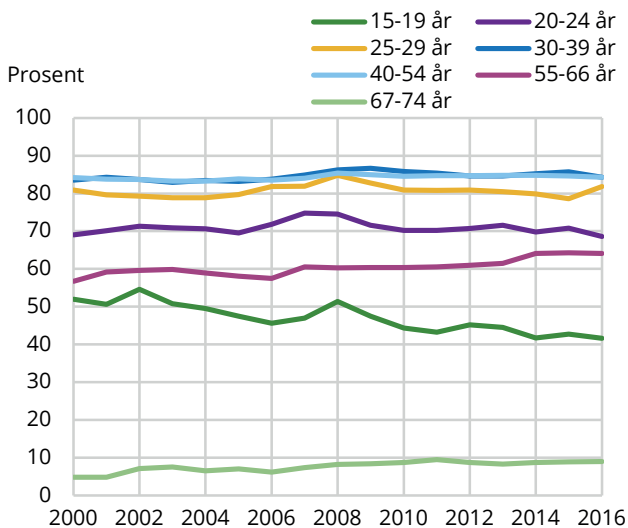
AKU ble lagt om i 2006, blant annet ved at nedre aldersgrense ble senket fra 16 til 15 år. Tall før 2006 er derfor ikke direkte sammenliknbare med tallene etter. Korrigert for omleggingen kan nedgangen i yrkesdeltakingen fra århundreskiftet til 2016 beregnes til 2 prosentpoeng. Foruten nedgang i yrkesdeltakingen for ungdom, har nedgangen i den samlede yrkesdeltakingen sammenheng med at en større andel av

Figur 4.18. Yrkesdeltaking for menn i ulike aldersgrupper



Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen

Figur 4.19. Yrkesdeltaking for kvinner i ulike aldersgrupper



Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen

den yrkesaktive befolkningen nå er over 60 år. Denne aldersgruppen har en klart lavere yrkesdeltaking enn de yngre.

Etter en klart sterkere økning i yrkesdeltakingen for kvinner enn for menn fra 1972 og fram til århundreskiftet har utviklingen deretter jevnet seg mer ut. Korrigert for omleggingen av AKU gikk den samlede yrkesdeltakingen i aldersgruppen 15-74 år ned med 0,4 prosentpoeng for kvinner fra 2000 til 2016, mens den tilsvarende nedgangen for menn var på 3,7. I likhet med tidligere er menn rammet sterkere enn kvinner av det siste konjunkturtilbakeslaget, og sammenlignet med både 2000 og 2010 er økningen i ledighetsprosenten fram til 2016 klart større for menn. Sysselsettingsandelen måler antall sysselsatte i forhold til antall personer i en gitt befolkningsgruppe. Som følge av at en del personer er arbeidsledige, blir dermed sysselsettingsandelen lavere enn yrkesdeltakingen. Fallet i yrkesandelen og økningen i arbeidsledigheten har ført til en nedgang i

den samlede sysselsettingsandelen på 2 prosentpoeng fra 2010 til 2016. Og i likhet med nedgangen i yrkesdeltakingen er fallet i sysselsettingsandelen sterkere for menn enn for kvinner.

Yrkesdeltakingen for aldersgruppen 15-19 år har vist en synkende tendens det siste tiåret for både menn og kvinner, og for menn har yrkesdeltakingen også gått klart ned i aldersgruppen 20-24 år. Nedgangen for gruppen 15-19 år har sammenheng med at størsteparten av ungdomskullene nå går på videregående skole. Likevel er yrkesdeltakingen slik den er definert i AKU rundt 40 prosent. Mange skoleungdommer har deltidsjobb og blir regnet som sysselsatt dersom de arbeider minst en time i undersøkelsesuken. Dette er også en medvirkende årsak til at konjunkturutviklingen vanligvis slår spesielt ut i yrkesdeltakingen for ungdomsgruppene. Utslaget har imidlertid vært svakere enn vanlig i den siste nedgangskonjunktoren som i hovedsak har sammenheng med reduksjon i sysselsettingen i oljere-latert virksomhet. Denne nedgangen har i større grad rammet voksne menn og har slått ut i økt ledighet blant disse.

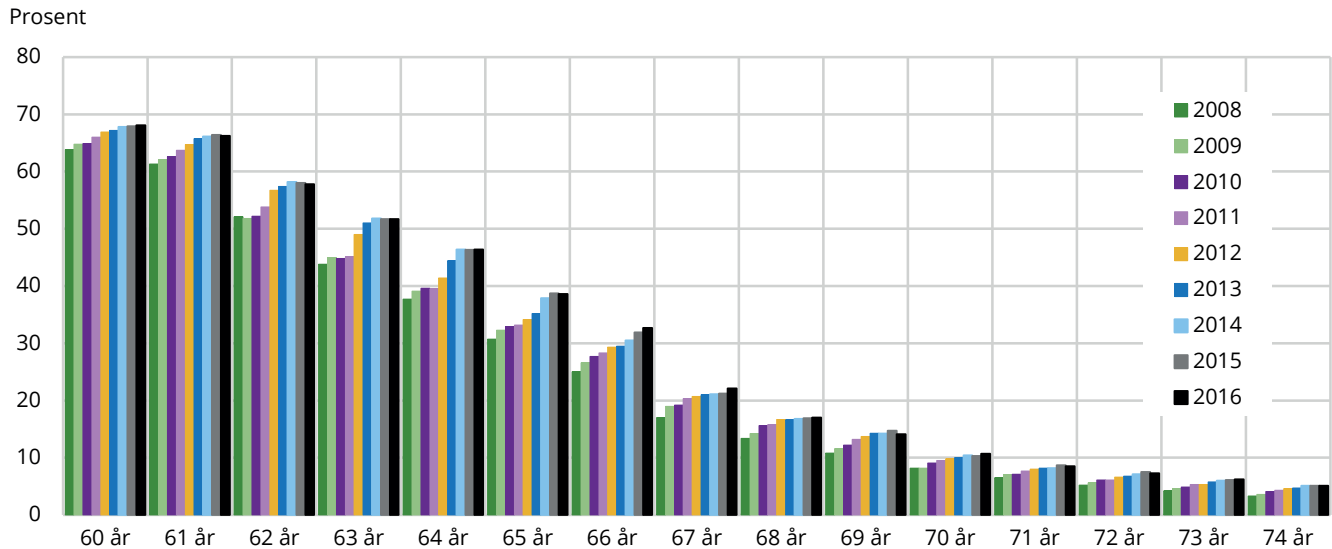
For aldersgruppen 67-74 år har yrkesdeltakingen vist en svak stigende tendens siden århundreskiftet for både menn og kvinner. Dette kan delvis forklares ved at andelen av de yngste innen gruppen har økt. Yrkesdeltakingen både for menn og kvinner har økt for aldersgruppen 55-66 år. Dette har spesielt gjort seg gjeldende etter 2010 og kan i stor grad forklares med pensjonsreformen.

Et av siktemålene med pensjonsreformen som trådte i kraft 1. januar 2011, har vært å stimulere eldre arbeidstakere til å utsette avgangen fra arbeidslivet. Både utvalgsundersøkelsen AKU og registerinformasjon i årene etterpå viser en gradvis økning i yrkesdeltakingen for de aktuelle årskullene. Tendensen til økende yrkesdeltaking startet imidlertid før reformen ble innført i 2011. Nærmere analyser ved både Frisch-senteret og SSB har derfor vært nødvendig for å avdekke hvor mye som skyldes pensjonsreformen og hvor mye som skyldes andre årsaker.

Utviklingen i yrkesdeltakingen etter ettårig alder 60-74 år over perioden 2008-2016 er vist i figur 4.20. Som nærmere redegjort for i tekstboks 4.3, har overgang til nytt datagrunnlag for registerbasert sysselsettingsstatistikk fra og med 2015 ført til at tallene før og etter ikke er helt sammenlignbare. Bruddet i tidsserien er imidlertid ikke større enn at vi med forbehold fortsatt kan sammenholde yrkesprosentene i 2015 med tidligere år.

Etter hvert som pensjonsreformen har kommet på avstand, kan vi observere en klar økning i yrkesdeltakingen for de fleste årskullene i aldersgruppen 62 til 66 år. Yrkesdeltakingen har riktignok også økt for personer som er 60 og 61 år gamle, men økningen i årene etter pensjonsreformen har for disse vært klart svakere enn for aldersgruppene som er omfattet av

Figur 4.20. Arbeidstakere etter ettårig alder 60-74 år utvalgte år 2008-2016 i prosent av befolkningen samme aldersgruppe



Kilde: NAVs Aa-register 2008-2014, fra 2015 a-ordningen

Boks 4.3. Overgang til nytt datagrunnlag for registerbasert sysselsetningsstatistikk fra 2015

Registerbasert sysselsetningsstatistikk er fra og med 2015 basert på et nytt datagrunnlag for lønnstakere. Hovedkilden fram til og med 2014 var NAVs Arbeidstakerregister (Aa-registeret). I 2015 ble rapporteringen til NAV til dette registeret samordnet med rapportering av lønns- og personelldata til Skatteetaten og Statistisk sentralbyrå (SSB). Dette felles rapporteringssystemet kalles A-ordningen. Endringen i tidsserien som følge av nytt datagrunnlag er nærmere omtalt i artikkelen «Nærmere om forholdet mellom gammel og ny statistikk» (<http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/naermere-om-forholdet-mellom-gammel-og-ny-statistikk>).

Det er to hovedårsaker til at tallene for 4. kvartal 2015 ikke er helt sammenlignbare med 4. kvartal 2014:

- A-ordningen er nytt datagrunnlag for 2015 (se mer informasjon).
- Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) brukes ikke lenger for å bestemme totalnivået for antall lønnstakere.

Dette betyr at differansen mellom publiserte tall for 2014 og 2015 ikke tilsvarer faktisk endring i sysselsettingen. Endringer mellom 2015 og tidligere årganger må derfor tolkes med forsiktighet.

reformen. Den generelle økningen i yrkesdeltakingen for eldre arbeidstakere skyldes strukturelle forhold som stigende utdanningsnivå i denne delen av befolkningen. Samtidig har senere årskull av kvinner hatt høyere deltaking i arbeidsmarkedet ved de fleste aldre enn tidligere kull. Veksten i yrkesdeltakingen for årskullene i alder 62-66 år har gjort seg gjeldende både for menn og kvinner, men utslagene ser ut til å være noe høyere for menn. Dette har sammenheng med at forholdsvis flere menn enn kvinner arbeider i privat sektor hvor effekten av reformen er større enn i offentlig sektor. Her

er det gamle systemet med avtalefestet pensjon (AFP) foreløpig videreført.

Sammenligning av sysselsetningsprosent og arbeidstid med andre land

Sysselsetningsandelen er høy i Norge sammenlignet med de fleste andre land. Det gjelder spesielt for kvinner hvor sysselsetningsprosenten for aldersgruppen 15-64 år i 2015 lå mer enn 14 prosentpoeng over gjennomsnittet for OECD. Høy yrkesdeltaking blant kvinner i de skandinaviske land har sammenheng med at omsorgen for barn og eldre i stor grad er flyttet fra familien til offentlig sektor. Til tross for at arbeidsledigheten i Sverige i november 2016 fortsatt var noe høyere enn i Norge, var sysselsetningsprosenten i aldersgruppen 15-64 år likevel svakt høyere i Sverige for både menn og kvinner. Den samlede sysselsetningsprosenten i både Nederland, Tyskland, Storbritannia og Japan er heller ikke vesentlig lavere enn i Norge og Sverige. Japan er det landet i OECD-området som har klart høyest sysselsetningsprosent blant menn, og er også landet med lavest arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken. Foruten Japan og Sverige har både Nederland, Tyskland og Storbritannia vel så høye sysselsetningsprosent som Norge for menn i aldersgruppen 15-64 år sett under ett, mens yrkesdeltakelsen for menn i Danmark ligger på samme nivå som i Norge. Sysselsetningsprosentene i både Frankrike, Spania og Italia er vesentlig lavere enn i landene nevnt ovenfor. Det skyldes særlig lavere yrkesdeltaking for kvinner, men sysselsetningsprosenten for menn er også en del lavere. Arbeidsledigheten i Spania er fortsatt på et høyt nivå, og det er en god del ledighet i Italia og Frankrike også.

Sysselsetningsprosenten i Norge er spesielt høy sammenlignet med OECD-gjennomsnittet for aldersgruppen 55-64 år. Forskjellen i denne aldersgruppen var i 2015 på nærmere 9 prosentpoeng for menn og nærmere 19 prosentpoeng for kvinner. For denne aldersgruppen er også sysselsetningsprosenten i Sverige en del

Tabell 4.3. Sysselsettingsandel 2015 og arbeidsledighet november 2016 i utvalgte OECD-land. Prosent

	Sysselsettingsprosent 15-64 år			Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert Nov. 2016
	I alt	Menn	Kvinner	
Norge	74,9	76,6	73,0	4,7
Danmark	73,5	76,6	70,4	6,5
Finland	68,7	69,7	67,7	8,8
Sverige	75,5	77,0	74,0	6,8
Frankrike	63,8	67,1	60,6	9,5
Italia	57,1	66,5	47,8	11,9
Nederland	74,1	79,0	69,2	5,6
Spania	58,7	64,0	53,4	19,2
Storbritannia	73,2	77,9	68,6	4,8 ¹
Tyskland	74,0	78,0	69,9	4,1
USA	68,7	74,2	63,4	4,6
Japan	73,3	81,8	64,6	3,1
OECD	66,3	74,2	58,6	6,2

1 Oktober 2016.

Kilde: OECD Employment Outlook 2016, og OECD Labour force statistics.

Tabell 4.4. Sysselsettingsandeler i utvalgte OECD-land etter kjønn og alder i 2015. Prosent

	15-24 år		25-54 år		55-64 år	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Norge	50,0	52,2	85,3	80,7	75,6	68,7
Danmark	54,6	56,2	85,9	78,3	69,8	59,6
Finland	41,9	42,9	82,5	77,3	57,4	62,6
Sverige	42,2	45,3	87,9	83,2	77,0	72,3
Frankrike	29,7	25,9	83,7	75,2	50,6	46,8
Italia	20,6	13,8	78,6	57,9	59,3	37,9
Nederland	59,9	61,7	87,5	77,0	71,1	52,4
Spania	20,9	19,2	75,1	63,7	54,0	40,2
Storbritannia	52,2	52,8	88,0	76,6	68,5	55,3
Tyskland	46,5	44,0	88,1	79,2	71,3	61,2
USA	49,0	48,2	84,4	70,3	67,1	56,4
Japan	40,4	40,9	92,1	72,7	82,4	57,8
OECD	43,5	37,4	85,8	67,4	66,8	49,9

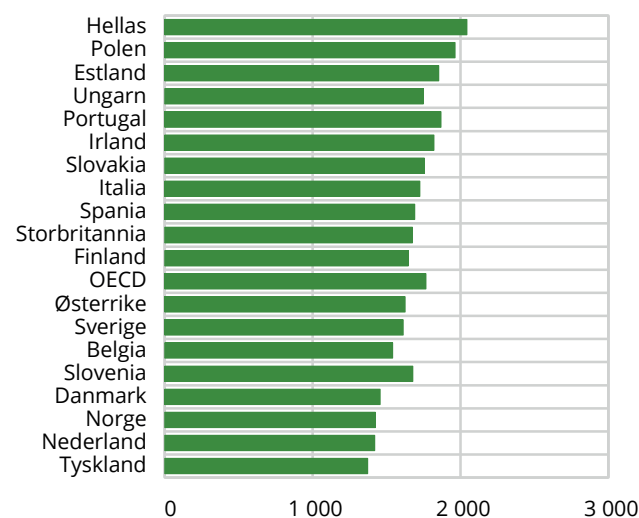
Kilde: OECD Employment Outlook 2016, og OECD Labour force statistics.

Tabell 4.5. Personer i alderen 15-74 år, sysselsatte i alt og sysselsatte på heltid etter kjønn. Årsgjennomsnitt 2016. 1 000 og prosent

	Be- folk- ning	Syssel- satte i alt	Heltids- syssel- satte	Sysselset- tings- andel, % av	Heltids- syssel- satte, % av	Heltids- syssel- satte, % av
				befolk- ning	befolk- ning	syssel- satte i alt
Menn	2008	1395	1186	69,5	59,1	85,0
Kvinner	1926	1252	786	65,0	40,8	62,8
I alt	3934	2647	1971	67,3	50,1	74,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen.

høyere enn i Norge, og spesielt for kvinner. For menn i aldersgruppen 55-64 år er sysselsettingsprosenten klart høyest i Japan. Både Danmark, Nederland, Tyskland og Storbritannia har noe lavere sysselsettingsprosent enn Norge i denne aldersgruppen, og det gjelder særlig for kvinner. Sysselsettingsprosenten for kvinner er spesielt

Figur 4.21. Utførte timeverk per sysselsatt per år i utvalgte OECD-land. 2015

Kilde: OECD, Employment Outlook.

lav i sør-europeiske land som Frankrike, Spania og Italia.

For ungdom i aldersgruppen 15-24 år er også sysselsettingsprosenten i Norge en god del høyere enn OECD-gjennomsnittet, og forskjellen gjør seg spesielt gjeldende blant kvinner. For denne aldersgruppen er sysselsettingsprosenten i både Nederland og Danmark høyere enn i Norge, mens den er lavere i Sverige. Sysselsettingsprosenten er spesielt lav i Frankrike, Spania og Italia på grunn av problemene på arbeidsmarkedet i disse landene.

For menn i aldersgruppen 25-54 år er sysselsettingsprosenten jevnt høy i de fleste OECD-land omfattet av tabellen, bortsett fra Spania og Italia. Også for denne aldersgruppen er yrkesdeltakingen høyest i Japan. For kvinner ligger Sverige noe over Norge. Deretter følger Danmark, Tyskland, Finland, Nederland og Storbritannia. Frankrike ligger heller ikke langt etter i denne aldersgruppen, mens sysselsettingsprosenten for kvinner i Japan og USA er en del lavere. Kvinner i Italia og Spania ligger langt etter også i denne aldersgruppen.

En sammenligning av sysselsettingsprosentene mellom ulike land slik som i tabellene ovenfor, overdriver forskjellene i arbeidsinnsats per innbygger. Som vist i tabellene, er det spesielt høyere sysselsettingsprosent blant yngre og eldre som medvirker til at en del land samlet sett kommer bedre ut. Disse aldersgruppene arbeider i langt større grad deltid enn aldersgruppen 25-54 år og har dermed klart lavere arbeidsinnsats per sysselsatt. Deltidsarbeid er også langt mer utbredt blant kvinner enn blant menn, og høy kvinnelig yrkesdeltaking bidrar også til å trekke gjennomsnittlig arbeidstid ned. Det er heller ikke sikkert at alle andre land har like gode systemer for å fange opp alle med kort arbeidstid i sysselsettingsstatistikken. Som vist i figur 4.21 er gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt lavest i land som Norge, Danmark, Nederland og

Tyskland. I sør-europeiske og øst-europeiske land ligger derimot gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt over OECD-gjennomsnittet.

Det store innslaget av deltidsarbeid for sysselsatte kvinner i Norge er nærmere belyst i tabell 4.5 med en deltidsandel litt over 37 prosent.

Innvandrere i arbeidsmarkedet

Av den samlede registrerte sysselsettingen på 2 747 000 blant bosatte i henhold til Det sentrale folkeregisteret i 4. kvartal 2014 var 382 000 innvandrere. Personer som ikke forventes å oppholde seg i landet i mer enn 6 måneder, blir ikke inkludert som bosatte i folkeregisteret. Dette gjelder blant annet personer som pendler til arbeid i Norge i lengre og kortere perioder av gangen. I tillegg til de bosatte innvandrerne var det i 4. kvartal 2014 registrert 97 000 sysselsatte innvandrere på korttidsopphold.

I årene etter 2007 har innvandrere stått for hele den samlede veksten i sysselsettingen i Norge. Fra 4. kvartal 2007 til 4. kvartal 2014 står bosatte innvandrere for en vekst i antall sysselsatte på 169 000 personer, mens økningen i sysselsatte innvandrere på korttidsopphold var på 33 000. På grunn av omlegging av den registerbaserte sysselsettingsstatistikken i 2015, er tallene ikke sammenlignbare med tidligere år, jf. tekstboks 4.3. Det er imidlertid grunn til å tro at nedgangen i oljevirksoheten og generelt svakere utvikling på arbeidsmarkedet førte til en nedgang i antall sysselsatte innvandrere på korttidsopphold, mens tidligere års økning i sysselsettingen som kan tilskrives flere bosatte innvandrere, stoppet opp.

Fordelt på landbakgrunn er det i første rekke innvandrere fra de nye EU-landene i Øst-Europa som har bidratt til sysselsettingsveksten fra 2007 til 2014, men det var også en klar vekst i tallet på sysselsatte fra

gruppen bestående av innvandrere fra blant annet Asia, Afrika og Europa utenom EU.

Generelt avviker ikke sysselsettingsprosentene for innvandrere fra Vest-Europa og Nord-Amerika mye fra de tilsvarende tallene for den norskfødte befolkningen. Mannlige innvandrere i aldersgruppen 15-29 år fra EU-landene i Øst-Europa har høyere sysselsettingsprosent enn norskfødte menn i samme gruppe. Det skyldes at en god del av disse har kommet til Norge for å arbeide, mens de norskfødte i større grad er under utdanning. For kvinner i aldersgruppen 30-54 år ligger derimot sysselsettingsprosenten for innvandrere fra begge de to nevnte landgruppene en god del lavere enn for de norskfødte.

Sett under ett har innvandrere fra Asia, Afrika og Europa utenom EU langt lavere sysselsettingsprosent enn de norskfødte, men det er store variasjoner mellom enkeltland. For denne landgruppen er det spesielt sysselsettingsprosenten for kvinner som er vesentlig lavere sammenlignet med norskfødte, og for aldersgruppen 30-54 år er avviket i 4. kvartal 2015 på hele 26 prosentpoeng. Sysselsettingsprosenten for menn fra denne landgruppen er også vesentlig lavere enn for norskfødte i alle aldersgrupper. Forskjellen sammenlignet med de andre gruppene må ses i sammenheng med at en stor del av innvandrerne fra gruppen utgjøres av flyktninger, mens de to første innvandrergruppene domineres av arbeidsinnvandrere.

Alternativer til arbeid

I 2016 var 29,4 prosent i aldersgruppen 15-74 år utenfor arbeidsstyrken, det vil si verken sysselsatte eller arbeidsledige. Korrigert for omleggingen av AKU i 2006 har denne andelen økt med om lag 2 prosentpoeng siden år 2000, og andelen har også vist en svakt stigende tendens siden 2010. Utviklingen kan i stor grad forklares med at de store barnekullene født etter krigen

Tabell 4.6. Sysselsatte etter landbakgrunn i 4. kvartal i utvalgte år. 1000 personer

	2007	2009	2012	2014	2015 ¹
Ikke innvandrere	2 271	22 46	2 255	2 268	2 208
Innvandrere i alt	213	251	334	382	380
- Innvandrere, EU vest, Nord-Amerika etc.	68	78	92	99	96
- Innvandrere, EU øst	31	47	91	113	114
- Innvandrere, Asia, Afrika etc.	115	126	150	170	170
Bosatte i alt	2 484	2 497	2 589	2 650	2 588
Ikke bosatte	64	75	71	97	77

¹ På grunn av omlegging av den registerbaserte sysselsettingsstatistikken er tallene for 2015 ikke helt sammenlignbare med tidligere år.

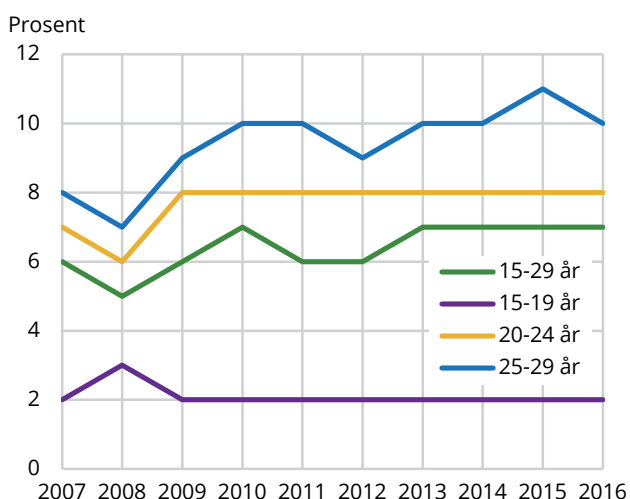
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.7. Sysselsatte i prosent av befolkningen etter kjønn, alder og landbakgrunn 4. kvartal 2015

	Menn			Kvinner		
	15-29 år	30-54 år	55-75 år	15-29 år	30-54 år	55-75 år
Ikke innvandrere	57,7	86,0	55,4	59,6	83,2	45,9
Innvandrere, EU vest, Nord-Amerika etc.	60,3	81,8	55,3	57,5	78,7	48,8
Innvandrere, EU øst	63,1	75,0	58,5	56,1	71,2	52,0
Innvandrere, Asia, Afrika etc.	44,1	63,7	38,6	39,6	57,0	33,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.22. Personer i alderen 15-29 år og finere aldersgrupper som verken er sysselsatt eller under utdanning



Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen.

Tabell 4.8. Personer 15-74 år etter arbeidsstyrkestatus og hovedsakelig virksomhet i utvalgte år. Prosent av personer i alt

	2000	2010	2015	2016
Sysselsatte	70,9	69,3	68,0	67,3
Deltidssysselsatte under utdanning	4,0	4,2	4,1	3,9
Deltidssysselsatte på førtidspensjon/uføre	0,6	0,8	0,6	0,6
Arbeidsledige	2,5	2,6	3,1	3,4
Personer utenfor arbeidsstyrken	26,6	28,1	28,8	29,4
Under utdanning	6,5	8,0	8,1	8,1
Hjemmearbeidende	3,0	1,4	1	0,9
Førtidspensjonister/uføre	8,5	10,0	9,2	9,1
Alderspensjonister	7,2	6,7	8,2	8,7
Andre	1,4	2,0	2,3	2,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen.

har begynt å pensjonere seg og avspeiles i økningen i andelen på alderspensjon og førtidspensjon/uførepensjon. Yrkesaktiviteten til personer som er eldre enn 60 år er naturlig nok lavere enn for yngre aldersgrupper. Fra 2000 til 2010 fant det dessuten sted en økning i andelen unge under utdanning, men denne andelen har deretter holdt seg konstant. Siden århundreskiftet har andelen med hjemmearbeidende i aldersgruppen 15-74 år gått ned fra 3 prosent til under 1. En del personer som er under utdanning, arbeidsledige eller mottar pensjon, er delvis sysselsatte.

På grunn av den høye arbeidsledigheten i mange europeiske land har økt oppmerksomhet blitt rettet mot ungdom som verken er i arbeid eller utdanning. Dette gjelder også i noen grad norsk ungdom selv om problemene på arbeidsmarkedet har vært langt mindre i Norge sammenlignet med andre land. Med utgangspunkt i spørsmål i AKU er det anslått at 73 000 personer i aldersgruppen 15-29 år verken var i arbeid eller utdanning i 2016. Tallet har holdt seg noenlunde uendret siden 2013 etter økende tendens siden den første tallfestingen på 51 000 personer i 2006. En god del av økningen i antall personer siden 2006 kan imidlertid forklares med at ungdomskullene de siste årene

Boks 4.4. Reformen i videregående opplæring 1974 - 2006

Før 1974 hadde vi gymnas (examen artium) og yrkesskoler i Norge. Gymnas ga mulighet til å få innpass på høyere utdanning, og tilsvarer det vi i dag kaller studieforbere-dende program. I 1974 ble lov om videregående opplæ-ring vedtatt, og studieforbere-dende og yrkesfag ble slått sammen til en og samme skole. De neste store endringene ble gjort i 1994. Med Reform 94 ble det vedtatt at alle elever i Norge skulle ha lovbestemt rett til videregående opplæring. Reformen slo sammen mange linjer og la ned flere. Til slutt satt vi igjen med 13 grunnkurs elevene kunne velge mellom. To av dem var studieforbere-dende, og 11 var yrkesrettede grunnkurs. Etter ett år med grunnkurs skulle elevene velge videre spesialisering. Slik skulle flere få muligheten til å ta høyere utdanning, også de som var interessert i yrkesfag. Kunnskapsløftet kom i 2006, og er den reformen som gjelder i dagens videregående skole. Vi sier ikke lenger grunnkurs, VK1 og VK2, men Vg1, Vg2 og Vg3. Det som tidligere het allmennfag (allmenne, øko-nomiske og administrative fag), skiftet navn til studiespesi-alisering. For mer detaljer, se https://utdanning.no/tema/foreldre/norges_utdanningssystem_-_og_na

har vært større enn for ti år siden. Målt i prosent har andelen holdt seg noenlunde uendret siden 2010. Den moderate økningen fra 2006 til 2010 fant særlig sted for de i gruppene 20-29 år.

Ettersom de fleste unge i aldersgruppen 15-19 år er omfattet av videregående skole, er andelen som verken er i arbeid eller utdanning for denne gruppen svært lav. Andelen er større for de over 20, og en høyere andel for kvinner enn for menn skyldes trolig i stor grad at en del av dem får barn. At 9 prosent av mennene i aldersgrup-pen 20-29 år verken var i arbeid eller utdanning i 2016, er langt mer bekymringsfullt.

Utdanning og tilbud av arbeid

Arbeidsmarkedet har blitt stadig mer spesialisert i løpet av de siste tiårene, og næringslivet har i økende grad etterspurt arbeidskraft med spesifikk utdanning, både på videregående og høyere nivå. For å møte den økte etterspørselen har det derfor også vært en sterk utbyg-ging av utdanningssystemet slik det avspeiles i tallet på elever i videregående opplæring og studenter med høy-ere utdanning i henholdsvis tabellene 4.9 og 4.10.

Fra 1974 til 2006 bidro reformer i videregående opp-læring til en betydelig vekst i andelen i aldersgruppen 16-19 år som var skoleelever. At andelen for kvinner og menn i 2015 ikke er høyere enn vel 79 prosent av aldersgruppen, skyldes at den valgte aldersgruppen omfatter 4 årskull, mens utdanning med studiespesi-alisering vanligvis gjennomføres i løpet av 3 år. Avgrenset til elever og befolkningen i aldersgruppen 16-18 år er andelen omfattet av videregående opplæring godt over 90 prosent. Ettersom andelen kom opp på dette nivået rundt år 2000, er voksende ungdomskull den viktigste årsaken til økningen i tallet på skoleelever etter den tid. I 2015 var tallet på elever i videregående opplæring

Tabell 4.9. Elever i alderen 16-19 år i videregående opplæring i Norge og norske elever i utlandet etter kjønn. Absolutte tall i 1 000 og regnet i prosent av befolkningen 16-19 år

	1974	1982	1992	2002	2012	2015
Elever i videregående opplæring 16-19 år. 1000 personer						
I alt	113,6	148,5	172,7	168,2	207,7	208,0
Menn	58,6	72,3	88,5	86,6	108,9	108,7
Kvinner	55,0	76,2	84,2	81,6	98,8	99,3
Andel 16-19 år i videregående opplæring. Prosent						
I alt	45,9	57,0	73,3	78,1	79,6	79,4
Menn	46,3	54,0	73,6	78,2	80,9	80,5
Kvinner	45,4	60,2	73,0	78,0	78,2	78,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå, utdanningsstatistikk.

Tabell 4.10. Studenter i høyere utdanning i Norge og norske studenter etter kjønn og alder. Absolutte tall i 1000 og regnet i prosent av befolkningen i aktuell aldersgruppe

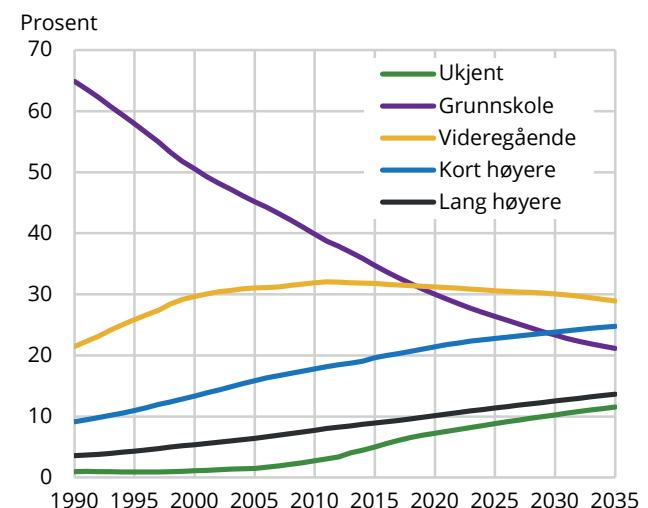
	1974	1982	1992	2002	2012	2015
Studenter i høyere utdanning, 1000 personer						
I alt	68,0	85,0	159,8	223,1	261,2	283,1
Menn	39,8	42,8	73,8	89,7	104,5	113,8
Kvinner	27,3	41,5	86,0	133,4	156,7	169,3
Andel 19-24 år i høyere utdanning						
Menn	13,2	11,6	19,9	24,5	26,1	27,9
Kvinner	10,4	12,6	23,8	36	39,1	42,3
Andel 25-29 år i høyere utdanning						
Menn	6,7	7,8	10,7	14,9	13,2	13,7
Kvinner	3,2	5,7	10,4	17,8	17,2	17,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå, utdanningsstatistikk.

i aldersgruppen inkludert norske elever i utlandet således på 208 000. Dette er 94 000 flere enn i 1974. Et høyere antall menn enn kvinner skyldes dels flere menn i befolkningen i den aktuelle gruppen, samtidig som en større andel av kvinnene tar studiespesialisering og avslutter videregående i løpet av tre år.

Inkludert norske studenter i utlandet var det blant de bosatte i Norge registrert 283 000 studenter høsten 2015. Dette er mer enn 4 ganger så høyt, eller 215 000 flere, sammenliknet med 1974. Økningen i studenttallet var spesielt sterk fra begynnelsen 1990-tallet og utover ettersom utbygging av kapasiteten i høyere utdanning var et av tiltakene for å motvirke sterkt voksende arbeidsledighet blant ungdom i denne perioden. Etter 2002 har veksten i studenttallet vært noe svakere, i første rekke som følge av lavere vekst i andelen som tar høyere utdanning. Men også fra 2002 til 2015 har tallet på studenter økt med 60 000.

Selv om økningen i studenttallet i løpet av de siste tiårene også har gjort seg gjeldende blant menn, har veksten vært langt sterkere blant kvinner. Dette har sammenheng med at en god del flere kvinner enn menn nå fullfører studieforberedende opplæring i videregående skole. Mens bare vel 10 prosent av kvinnene i aldersgruppen 19-24 år var studenter i høyere utdanning i 1974, hadde andelen i aldersgruppen i 2015 kommet opp i over 42 prosent. For menn i samme aldersgruppe utgjorde andelen studenter i 2015 til sammenligning

Figur 4.23. Befolkningen 16-74 år fordelt etter høyeste fullførte utdanning

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

bare 26 prosent. Kvinnene utgjør derfor et klart flertall blant studentene. I aldersgruppen 25-29 år var nærmere 18 prosent av kvinnene og 14 prosent av mennene i høyere utdanning i 2015. For begge kjønn var andelen under utdanning i dette året svakt lavere enn i 2002. I tillegg til at utbyggingen av høyere utdanning har vært svakere etter 2002 enn i årene før, har om lag uendrede andeler for denne aldersgruppen sammenheng med tiltak for å øke fullføringshastigheten.

Tabell 4.11. Elever som startet i grunnkurs for første gang i 2010 etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring i 2015 etter utdanningsprogram og kjønn. Prosent

	Alle	Studieforberedende			Yrkesfaglig		
		Begge kjønn	Menn	Kvinner	Begge kjønn	Menn	Kvinner
Fullført på normert tid	59	77	72	80	40	34	50
Fullført på mer enn normert tid	14	9	10	9	18	22	14
Fortsatt i videregående opplæring etter 5 år	5	2	3	2	9	10	7
Gjennomført VG3 eller fagprøve ikke bestått	7	6	9	4	7	7	7
Sluttet underveis	15	6	7	5	25	28	22

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Den sterke økningen i tallet på elever i videregående opplæring og tallet på studenter i høyere utdanning har ført til at andelen av befolkningen i aldersgruppen 16-74 år med bare grunnskoleutdanning har falt markant fra nærmere 65 prosent i 1990 til knapt 35 prosent ved utgangen av 2015. Reduksjonen i denne andelen vil fortsette, og med videreføring av utdanningstilbøyelighetene observert i årene 2009 til 2014, viser framskrivninger med SSBs MOSART-modell at andelen kan falle ytterligere til 21 prosent i 2035.

Utviklingen motsvares av en betydelig økning i andelen med henholdsvis kort og lang høyere utdanning. Fra en andel på 9 prosent ved utgangen av 1990, utgjør de med kort høyere utdanning 20 prosent ved utgangen av 2015. Andelen som gruppen utgjør, kan øke ytterligere til 25 prosent i 2035. For gruppen med lang høyere utdanning er de tilsvarende andelen 3,5 prosent i 1990, økende til 9 prosent i 2015 og 14 prosent i 2035.

Andelen med videregående opplæring som høyeste fullførte utdanning i aldersgruppen 16-74 år økte en del de første årene etter 1990 til den stabiliserte seg i overkant av 30 prosent ved århundreskiftet. Andelen ventes å gå svakt ned i de neste tiårene. Det er særlig andelen med studieforberedende utdanning fra videregående skole som høyeste fullførte utdanning som synker, mens andelen med videregående fagutdanning øker noe. På grunn av svakheter i registreringen av utdanningsnivå for eksisterende innvandrere, og da særlig de sist ankomne, har det vært en økning i andelen med ukjent utdanningsnivå. Økningen i denne andelen forsterker seg i framskrivingsperioden.

At en stadig større del av ungdomskullene fullfører videregående og høyere utdanning for å møte etterspørselen etter høyere kompetanse i arbeidslivet er positivt for blant annet produktiviteten målt ved produksjon per sysselsatt. I tillegg til den direkte ressursbruken i form av undervisningspersonell og lokaler, bidrar imidlertid tiden i utdanningssystemet isolert sett til at produksjonen per innbygger i yrkesaktiv alder, f.eks. 16-66 år, går ned. Hva som er den optimale andelen av ungdom i høyere utdanning, er derfor en avveining mellom to hensyn. Uansett er det viktig at fullføringen av både videregående og høyere utdanning skjer så raskt som mulig.

Tabell 4.12. Studenter som startet utvalgte 5-årige masterutdanninger etter status for oppnådd nivå 7 år etter oppstart. Prosent

	2006	2007	2008
Fullføringsstatus i alt	100	100	100
Fullført innen 5 år	51,3	51,8	48,2
Fullført innen 7 år	20,2	19,5	24,4
Fortsatt i et av studiene som inngår	4,6	6,6	5,7
Fullført lavere grad	8	7,4	6,5
Fullført annen høyere grad	1	0,5	1,2
I gang med annet studium	4,4	5,1	4,6
Avbrutt i løpet av 1. år	3,6	3,3	3
Avbrutt senere	6,9	5,7	6,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Helt siden statistikken for fullføring i videregående skole ble etablert med de som startet utdanning i 1994, har vi sett klare problemer med gjennomføringen. Fra tabell 4.11 går det fram at bare 59 prosent av de knapt 64 000 elevene som startet på videregående opplæring i 2010 hadde fullført på normert tid. Fem år etter at utdanningen startet, det vil si i 2015, var fullføringsprosenten ikke kommet høyere enn 73, og 15 prosent, det vil si nærmere 10 000, hadde sluttet underveis.

Problemene med svak gjennomføring gjør seg spesielt gjeldende i yrkesfaglig opplæring og rammer menn i langt større grad enn kvinner. Av de vel 31 000 som startet på yrkesfaglig opplæring i 2010, hadde bare 58 prosent, eller rundt 18 000, fullført i 2015. For menn var fullføringsgraden etter fem år bare 56 prosent, mens den lå på 64 prosent for kvinner. 25 prosent av de som startet med yrkesfaglig videregående opplæring i 2010, eller nærmere 8 000 personer hadde sluttet i utdanningen. Blant de vel 32 000 som startet i et studieforberedende utdanningsløp i 2010, hadde 86 prosent fullført i 2015. Også innen studieforberedende var fullføringsandelen noe høyere for kvinner enn for menn, med 89 prosent versus 82.

Tabell 4.12 viser at det også er problemer med gjennomføringen i masterstudiene. Bare rundt 50 prosent fullfører i løpet av normert tid. Sju år etter oppstart har fullføringen de siste årene riktignok kommet opp i rundt 72 prosent. Ved å sammenligne de som startet med masterstudiene i henholdsvis 2006, 2007 og 2008, kan en se at det er en svak forbedring i gjennomføringen i løpet av sju år etter oppstart, mens andelen som har nøydd seg med lavere grad eller har avbrutt studiene har gått svakt ned.